

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/314118996>

Kadim Şehrin Son Yüzyılı: Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Döneminde Kudüs Sorunu

Article · March 2014

CITATIONS

0

READS

283

1 author:

İlhan Aras

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

51 PUBLICATIONS 83 CITATIONS

SEE PROFILE

KADİM ŞEHRİN SON YÜZYILI: MİLLETLER CEMİYETİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DÖNEMİNDE KUDÜS SORUNU

İlhan Aras*

GİRİŐ

Eğer kaybolan objeye tutkuyla bağlılık, kaybedilen Őeyi kabullenmeyi reddetmek diye bir Şey varsa o, ‘seneye Kudüs’te (görüŐmek üzere)!’ deyiŐinin ima ettiği gibi Yahudilerin topraklarına ve Kudüs’e bağlılıklarıdır. Őu anda yaşanan problemler, böyle radikal bir sadakatin kelimesine gerçekleŐtięinde felaket sonuçlara varılmasının en üstün delili değil midir? Yahudilerin asli olarak memlekete sahip olmayan, kalıcı olarak sürgünde yaşayan ve kaldıkları yerlerde sağlam kökleri bulunmayan bir ulus oldukları iki bin yıl içinde, onların Kudüs’e referansları özünde tamamen negatif, dünyanın herhangi bir yerinde evde olmayı hissetme, ‘ev imajı resimleme’ yasağı Őeklindeydi. Fakat

---

* ArŐ. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

yüzyıl önce başlayan Filistin'e geri dönme süreciyle birlikte metafizik Öteki Yer, dünya üzerindeki somut bir alanla direkt olarak bir tutuldu. Yahudiler topraklarını yitirerek orayı kayıp mitsel bir objeye yüceltiklerinde *Kudüs* bir parça toprak olmanın ötesinde bir şeye dönüşmüştü: O, Yahudileri İsrail topraklarına geri götürecektir Mesih'in gelmesine, metafizik bir eve, insanın varolmasını karakterize eden göçebeliliğin sonuna ilişkin bir metafor oldu. Bu iyi bilinen bir mekanizmadır: Kaybedilmesinin ardından obje, objeden daha fazlasına, dünyevi yaşamımızda kaçırdığımız şeylerin tamamına tekabül eden bir dublöre dönüşür. *Bin yıllık bir rüya nihayet gerçekleşmek üzereyken bu gerçekleşme kâbusa dönüşmek zorundaydı.*¹

İsrail Merkez İstatistik Bürosu tarafından yayımlanan verilere göre, 125 km² lik yüzölçümüyle Kudüs'te 499.400 Yahudi (%62), 281.100 Müslüman (%35), 14.700 Hıristiyan (%2) olmak üzere toplamda 804.400 kişi yaşamaktadır.² Yahudilerin *Yerushalim*, Arapların *el-Kuds*, Avrupalıların *Jerusalem* olarak isimlendirdiği; Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar tarafından kutsal olarak kabul edilen Kudüs, sorunlar yumağı olan Ortadoğu sorununun en temel ve çözülmesi en zor sorunlarından biridir.³ Bunun en önemli nedeni, Arapların ve Yahudilerin, Kudüs'e bağlılıklarının dinsel, tarihsel ve siyasi nedenlerden kaynaklanması ve bu nedenlerin iki toplum için aynı önemi taşımasıdır.⁴ Kudüs'ün söz konusu dinî niteliği, sorunu bölgesel düzeyden çıkarmakta uluslararası toplumu ilgilendiren bir sorun haline getirmektedir. Davutoğlu bu durumu şu şekilde belirtmektedir:

... Eriha bir İsrail-Filistin meselesi, Batı Şeria ve Gazze bir İsrail-Arap meselesi düzleminde tutulabilirken Kudüs bütün İbrahimî dinler nezdindeki önemi dolayısıyla hemen küresel ölçekli bir bunalım düzeyinde tutulamamasının temelinde de bu özellik vardır. Ruanda, Somali, hatta Balkanlar'daki bunalımlar bölgeyle sınırlandırılabilirken, genelde Filistin'in özelde de Kudüs'ün taşıdığı tarihî önem bu bunalım alanının bölgeye hapsedilmesini güçleştirmektedir. Kudüs ile ilgili her

¹ Slavoj Žižek, *Ödünç Alınan Irak Çaydanlığı*, Çev: Mehmet Öznur, Sibel Erduman, (İstanbul: Encore Yayınları, 2004), s. 43-44.

² The Central Bureau of Statistics (Israel), http://www1.cbs.gov.il/reader/?MIval=cw_usr_view_SHTML&ID=705 (Erişim Tarihi: 15.01. 2014)

³ Süleyman Beşli, "Kudüs'ün Statüsü Sorunu", *Filistin Çıkmazdan Çözümüne*, Haz. M. İbrahim Turhan, (İstanbul: Küre Yayınları, 2003), s. 277.

⁴ Adnan Abu Odeh, "Two Capitals in an Undivided Jerusalem", *Foreign Affairs*, Vol: 71, No: 2, Spring 1992, s. 184.

mesele hemen dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan Müslüman, Hristiyan ve Yahudi toplulukların ilgi odağı haline dönüşmektedir.⁵

Kudüs, yüzyıllar boyunca Arap nüfusunun çoğunlukta olduğu bir şehir olmuş ancak 1948'de İsrail'in kurulmasıyla BM kararlarını, uluslararası hukuku ihlal edecek şekilde bir Arap şehirden Yahudi şehrine dönüşmüştür.⁶ Kudüs sorunu, Birleşmiş Milletler'in (BM) kararları ve uluslararası hukukun konuyla ilgili kuralları açık olmasına rağmen Milletler Cemiyeti'nden (MC) BM'ye uzanan bir sorun olarak kalmıştır. Bu nedenle, İsrail'in genel anlamda Filistin'in özel anlamda Kudüs'e ilişkin müzakereye ve çözüme yanaşmayan politikaları ayrıca, bölge üzerinde sürdürdüğü işgal günümüzde de devam etmektedir.

Çalışmada, öncelikle Kudüs sorununun MC dönemindeki durumu, daha sonra sorunun BM'ye taşınması üzerine yaşanan gelişmeler kronolojik bir şekilde ele alınacaktır. BM dönemi incelenirken, bütün BM kararlarını belirtmek mümkün olmadığından konuyla ilgili temel nitelikte olan ve tarihsel süreci yansıtan örnekler üzerinden kararlar belirtilecektir. Kudüs sorununun uluslararası hukuk boyutunda, İsrail'in uymadığı BM kararlarına ilave olarak ihlal ettiği kurallara değinilecektir. Son olarak, sorunun çözümüne yönelik çeşitli görüşler aktarılacaktır.

I. MİLLETLER CEMİYETİ DÖNEMİ

Kudüs, 402 yıl (1516-1918) Osmanlı egemenliğinde⁷ kaldıktan sonra, Filistin topraklarının Osmanlı egemenliğinden çıkmasıyla, 20. yüzyılın başları günümüz Kudüs sorununun başlangıç noktası olmuştur.

Milletler Cemiyeti Misakı⁸ madde 22/4'e göre; "Evvelce Osmanlı İmparatorluğuna tâbi bulunan bazı topraklar, kendi kendilerini idareye muktedir olacakları zamana kadar, idarelerine bir Mandaterin tavsiyeleri ve yardımı rehber olmak şartıyla, bağımsız milletler olarak mevcudiyetleri muvakkaten tanınabilecek bir gelişme derecesine varmışlardır. Vekilin seçilmesinde her şeyden önce bu toplulukların temennileri gözönünde tutulmalıdır." Bu maddedeki ülkeler arasında olan Filistin, İngiltere mandasına verilmiştir.

⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Küresel Konumu*, 26. Baskı, (İstanbul: Küre Yayınları, 2008), s. 393.

⁶ Henry Cattan, *The Palestine Question*, (London, New York: Croom Helm, 1988), s. 251.

⁷ Konuyla ilgili olarak bkz. Mordecai Lee, "Governing the Holy Land: Public Administration in Ottoman Palestine, 1516- 1918", *Digest of Middle East Studies*, Vol: 9, Issue 1, Summer 2000, s. 1-25.

⁸ Bkz. Mehmet Gönülöb, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma: Milletlerarası Siyasi Teşekküllerin Tarihi Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı*, (Ankara: AÜSBF Yayınları, 1964), s. 347-357.

Filistin'in manda yönetimi altına girmesiyle birlikte, Kudüs'e ilişkin bazı kararlar alınmıştır. MC Konseyi tarafından 24 Temmuz 1922'de Kabul Edilen Filistin Mandası Kararı (Kutsal Yerlerle İlgili Olan Maddeler):

Madde 13: Filistin'deki kutsal yerler, dinî bina ve yerler ile ilgili sorumluluk, kutsal yerlerin şimdiki haklarını koruma ve oralara serbestçe girişi sağlama, kamu düzeni ve görünüş saklı kalmak koşuluyla Mandacı devlet tarafından üstlenilir... Ancak bu maddenin hiçbir hükmü bağışlıkları garanti edilmiş olan Müslüman kutsal binaların yapısına ve yönetimine Mandacının karışmasına olanak tanıyacak biçimde düşünülemez. Madde 14: Mandacı, kutsal yerler ile ilgili hak ve iddiaları ve Filistin'deki çeşitli dinsel topluluklara ait hak ve iddiaları incelemek ve belirlemek üzere özel bir komisyon atayacaktır... Madde 15: ...Filistin'de oturanlar arasında ırk, din ve dil sebebiyle herhangi bir şekilde ayırım yapılmayacaktır. Hiç kimse Filistin'den sırf dinsel inancısı sebebiyle dışlanmayacaktır... Madde 16: Mandacı, Filistin'deki dinsel ve her inançtaki misyoner kuruluşlar üzerinde, kamu düzeni ve iyi yönetim için gerekli gözetimi yapmaktan sorumlu olacaktır. Bu gözetim saklı kalmak kaydıyla, bu gibi kuruluşların işlerini engellemek veya ona karışmak veya onların üye veya temsilcilerine din veya vatandaşlığı sebebiyle ayrımcılık yapmak üzere hiçbir önlem alınmayacaktır.⁹

Bu noktada belirtmek gerekir ki, “manda kararı, Filistin'i İngiltere'nin yani tek bir devletin yönetimine bıraktığı için olsa gerek Kudüs için daha spesifik bir statü öngörülmemiş ve Kutsal Yerler başlığı altında bazı maddeler düzenlenmemiştir.”¹⁰ Ayrıca, 1922-1948 arasındaki manda dönemi boyunca Kudüs, Filistin bölgesinin ayrılmaz bir parçası, başkenti olmuştur.¹¹

1922'de Kudüs'te dâhil olmak üzere Filistin toprakları İngiltere mandası haline geldiğinde, bu dönemdeki önemli bir ilke olan self-determinasyon (kendi geleceğini belirleme/kendi kaderini tayin) Filistin topraklarında gerçekleşmemiştir. Filistin halkı için self-determinasyon hakkının inkâr edilmesi, Osmanlı dönemi sonrasındaki sorunun kökeni olarak gö-

⁹ Reşat Arım, “Türkiye ve Kudüs Sorunu”, *Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik*, Der. Meliha Benli Altunışık, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1999), s. 166.

¹⁰ Arım, *a.g.m.*, s. 153.

¹¹ Maen Rashid Areikat, “The Status of Jerusalem under International Law”, International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, s. 3. <http://www.qatarconferences.org/jerusalem/doc1/doc34.pdf> (Erişim Tarihi: 24.12.2013)

rılmektedir.¹² Bu nedenle, “Filistin’in (ve Kudüs’ün) durumunda Manda yönetiminin yerli halkın oyuna başvurmadan uluslararası bir örgütün kararıyla kurulması hukukun çiğnenmesidir.”¹³ Öyle ki, 1947’de kurulan UNSCOP’un bir raporunda da bu durum açıkça görülmektedir:

Kendi geleceğini belirleme ilkesi gözönüne alındığında, Birinci Dünya Savaşı sonunda milletlerarası tanınma bu ilkeye de uzandığı ve ‘A’ Sınıfı Manda rejimlerinin ortaya konduğu tarihlerde, diğer Arap toprakları bakımından buna bağlılık gösterildiği halde, açık bir sebep olarak Yahudi Millî Yurdu’nun yaratılışını mümkün kılmak niyetiyle söz konusu ilke Filistin’e uygulanmadı. Gerçeğe bakıldığında, Yahudi Millî Yurdu ve *sui generis* [kendi türü içinde benzersiz] Filistin Mandası’nın bu ilkeye ters düştüğü rahatlıkla söylenebilir.¹⁴

Manda yönetimi boyunca Filistin topraklarına olan göçün artması taraflar arasında çatışmalara neden olmuştur. 1930’da Milletler Cemiyeti’nin onayıyla Filistin’e Uluslararası Araştırma Komisyonu gönderilmiştir. Bu komisyon Filistin’de yaptığı çalışmalar sonucunda bazı kararlar almış, söz konusu kararlar manda idaresi boyunca yürürlükte kalmıştır.¹⁵ Bu kararlar genel anlamda şu şekildedir:

Bir Vakıf mülkü olan Haram el-Şerif’in ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle, Batı Duvarı’nın tek sahibi ve mülkiyet hakkı olan tek kaynak Müslümanlardır. Duvarın önündeki Döşeme (kaldırım) ve... Duvarın tam karşısında Mağribi (Fas) Mahallesi denilen yer de Müslümanlara aittir. Yahudilerin Duvar yanına... tapınma ya da başka amaçlarla getirecekleri eşyalar onlara Döşeme üstünde hiçbir biçimde bir mülkiyet hakkı vermiş olmayacaktır. Öte yandan, Müslümanlar da (Haram bölgesi ve Mağribi Mahallesinde) Vakıf mülkü içinde ve Duvar’a değinen yerlerde, Yahudilerin Döşemeye ve Duvar’a gidişlerini engeller biçimde yapılar yapmayacak ya da herhangi birini yıkıp onarmayacaklardır... Yahudilerin, aşağıda sözü edilecek açık kurallara uymak koşuluyla, Batı Duvarı’ndan özgürce yararlanma hakkı olacak-

¹² Hans Köchler, “The Evolution of the Palestine Problem and the Status of Jerusalem: Force of Law or Law of Force?”, International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, s. 10.
<http://www.qatarconferences.org/jerusalem/doc1/doc5.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2013)

¹³ Türkaya Ataöv, “Kudüs ve Devletler Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, s. 35.

¹⁴ United Nations, *The Right of Self-Determination of the Palestinian People* [New York, 1979], s. 29’dan aktaran M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası İlişkiler Çıkamazında Filistin Sorunu*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1991), s. 41.

¹⁵ Ataöv (1980), *a.g.m.*, s. 36.

tır... Sınırlı bir zaman için olsa bile, Duvar'ın bulunduğu yere, oraya koymak amacıyla, herhangi bir çadır, perde ya da benzeri eşya getirmek yasaklanacaktır... Yahudiler Duvar yakınında boynuz biçimindeki borazanlarını çalmayacak ve Müslümanları rahatsız etmeyeceklerdir; öte yandan, Müslümanlar da Yahudiler tapınırlarken Döşeme yakınında kendi 'zikr' törenlerini yapmayacaklar ve Yahudileri herhangi bir biçimde rahatsız etmeyeceklerdir...¹⁶

MC döneminde, Kudüs sorunundaki bir başka gelişme, 1937'de İngiltere'nin girişimiyle hazırlanan, üçlü bir yapı öngören Peel Komisyonu Raporu'dur. Raporda, Filistin'de bağımsız Arap ve Yahudi devletlerinin ayrıca Kudüs ve Beytullahim'i de kapsayan kutsal yerlerin İngiltere manda idaresinde kalması öngörülmüştür.¹⁷ Peel Komisyonu'nun bu önerisi, Filistin'in taksimini öngören ve Kudüs'e özel bir statü sağlayan ilk plan olmuştur.¹⁸

MC sürecinde, II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde, Kudüs sorununun çözümü tam olarak mümkün olmamıştır. Böylece, İngiltere tarafından II. Dünya Savaşı sonrasında Kudüs sorunu BM'ye devredilmiştir. BM süreciyle birlikte, Kudüs sorunu farklı bir düzleme girmiş, günümüze kadar etkisi devam eden gelişmeler olmuştur.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DÖNEMİ

İngiltere'nin Filistin sorununu BM'ye taşıması üzerine, 28 Nisan 1947'de toplanan BM Genel Kurulu, BM Filistin Özel Komitesi'nin (*United Nations Special Committee on Palestine /UNSCOP*) konuyla ilgili rapor hazırlamasını kararlaştırmıştır. UNSCOP, yaptığı çalışmalar sonucunda çoğunluk ve azınlık planı şeklinde iki çözüm sunmuştur. Çoğunluk planına göre, Filistin Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs Bölgesi olarak üç ayrı bölge; azınlık planına göre ise, Kudüs'ün başkent olduğu Arap ve Yahudi devletlerinden oluşan bağımsız Filistin Federal Devleti öngörülmüştür. BM Genel Kurulu, UNSCOP raporunu incelemek üzere 23 Eylül 1947'de geniş katılımlı *ad hoc* komite kurulmasına karar vermiştir. *Ad hoc* komite çoğunluk planında bazı değişiklikler yaparak Genel Kurul'a sunmuş, BM Genel Kurulu da 29 Kasım 1947'de yapılan oylama ile ço-

¹⁶ The Rights and Claims of Moslems and Jews in Connection with the Wailing Wall at Jerusalem, Beirut, the Institute for Palestine Studies, 1968, s. 73-76'dan aktaran Ataöv (1980), *a.g.m.*, s. 37.

¹⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 4. Baskı, (Bursa: Mkm Yayıncılık, 2008), s. 210.

¹⁸ Beşli, *a.g.m.*, s. 282.

ğunluk planını, Taksim Kararı olarak bilinen 181 (II) sayılı kararlar¹⁹ kabul etmiştir.²⁰ BM, tek uygulanabilir çözüm olarak gördüğü bu kararı alırken, bölgede yaşayanların konuyla ilgili görüşlerini yansıtmak amacıyla bir referandum yapılmamıştır.²¹ Yahudi kesimi tarafından kabul edilen söz konusu plan, Arap devletleri ve Filistinli Araplar tarafından kabul görmemiştir.

Taksim Kararı'nda, hem Yahudi hem de Arap devleti kurulacak, Kudüs de BM tarafından idare edilen özel bir uluslararası rejim altında *corpus separatum* (ayrı bir varlık) olarak kurulması öngörülmüştür. Arap kesiminden önemli tepkiler gelen kararın üçüncü bölümünde Kudüs ile ilgili konulara değinilmiştir:

Kudüs Kenti bir *corpus separatum* olarak özel bir uluslararası rejim altına sokulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecektir. Sorumlulukları Birleşmiş Milletler adına ve Yönetici Otorite olarak Vesayet Kurulu yüklenecektir... Kudüs Kenti bugünkü Kudüs belediyesini ve... çevresindeki köy ve kasabaları içerecektir. Vesayet Kurulu, bu tasarrımın kabulünden sonra beş ay içinde... aşağıdaki özellikleri içine alan, ayrıntılı bir Kent statüsünü hazırlayacak ve kabul edecektir. '...Yöneten Otorite şu amaçlara ulaşmaya çaba gösterecektir: Üç büyük tek Tanrılı dinlerin... kendine özgü manevi ve dinsel çıkarlarını korumak... Kentin tüm sakinleri arasında işbirliğini geliştirmek...' Vesayet Kurulu Kudüs Kentine bir vali atayacaktır. Yöresel özerk birimler... yöresel hükümet ve yönetimin geniş yetkilerine sahip olacaktır... Kudüs Kenti askersizleştirilecek, tarafsızlığı ilân edilecek ve korunacak, sınırları içinde yarı-askerî birliklere, onların talimlerine ya da eylemlerine izin verilmeyecektir. ...Vali özel bir polis kuvveti oluşturacaktır... Bir Yasama Kurulunun yasa çıkarma ve vergi toplama yetkileri olacaktır... Statü bağımsız bir adalet sistemi kuracaktır. Arapça ve İbranice kentin resmî dilleri olacaktır... Kentin sakinleri, inanç, din ve tapınma, dil, eğitim, söz ve basın; toplantı ve dernek kurma ve dilekçe hakları da dâhil olmak üzere, insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanacaklardır. Sakinler arasında ırk, din, dil ve cinsten ötürü hiçbir çeşit ayrım yapılmayacaktır... Her toplum kendi üyelerini kendi okullarında kendi dilleriyle eğitecektir... Kutsal Yerler'den özgürce yararlanacaktır... Kutsal Yerler ve dinsel yapılar ya da mahaller koru-

¹⁹ Resolution 181 (II) Future government of Palestine, United Nations General Assembly, 29 November 1947. Bkz. Ek 1: BM Genel Kurulu'nun 181 (II) Sayılı Taksim Kararı.

²⁰ Ari, *a.g.e.*, s. 218-223.

²¹ Martha Wenger, "Jerusalem", *Middle East Report*, No. 182, Jerusalem and the Peace Agenda, May-June 1993, s. 10.

nacaktır. Onların kutsal niteliğini bozacak hiçbir eyleme izin verilmeyecektir.²²

Filistin’i ikiye bölen kararda önemli olan nokta Kudüs’ün *corpus separatum* olarak kabul edilmesidir. Sonraki tarihlerde, “BM aldığı tüm kararlarda ‘Kudüs’ün meşru statüsünden’ bahsetmiş, buna ilişkin olarak 181 sayılı kararda geçen *corpus separatum*’dan başka bir statü tanımlanmamıştır.”²³ Kudüs için öngörülen bu durum, 1948 Arap-İsrail savaşıyla İsrail’in Filistin topraklarının büyük bir kısmını ve Kudüs’ün batısını, Ürdün’ün de Doğu Kudüs’ü ele geçirmesi nedeniyle uygulanmamıştır. 1948’de Batı Kudüs’ün İsrail tarafından işgal edilmesi; işgalin Kudüs’ün *corpus separatum* özelliğine aykırı olması, Filistin ve İsrail arasında Kudüs’ün statüsüne ilişkin gelecekteki müzakere sonuçlarına zarar verecek olması, BM kararlarına uyulmaması gibi bazı nedenlerden dolayı tanınmamıştır.²⁴

BM Genel Kurulu 1948’de kabul ettiği 194 (III) sayılı kararla²⁵ BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmasına karar vermiştir. Komisyon’un Kudüs’e ilişkin kararında, 181 sayılı kararda olduğu gibi, Kudüs’ün güneyde Beytüllahim’i içine alacak şekilde sınırları çok geniş tutularak *corpus separatum* şeklinde askersiz hale getirilerek BM gözetimine bırakılması belirtilmiştir. Ayrıca, BM Genel Kurulu 1948’de 303 (IV) sayılı kararı²⁶ alarak, önceki aldığı 181 ve 194 sayılı kararlara atıfta bulunmuş, Kudüs’ün uluslararası statüsünü tekrar belirtmiştir.

Nisan 1949’da İsrail ve Ürdün arasında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla, Kudüs’ün batı ve doğu olmak üzere iki parça şeklinde, Yeşil Hat ayrımıyla, *de facto* olarak bölünmesi gerçekleşmiştir. Ancak, 1948 savaşıyla birlikte Kudüs’ün batı tarafının İsrail, doğu tarafının ise Ürdün tarafından işgal edilmesi dönemin güçlü devletleri tarafından *de jure* olarak kabul edilmemiş, Kudüs’ün bu şekilde ikiye bölünmesi çoğu ülke tarafından *de facto* olarak kabul edilmiştir.²⁷ Diğer bir deyişle, uluslararası topluluk için Kudüs’ün ikiye bölünmesi, BM Taksim Kararı ile Kudüs’ün uluslararası-

²² Ataöv (1980), *a.g.m.*, s. 39-40.

²³ Zafer Balpınar, *İsrail: Güvenlik Politikasında Süreklilik ve Değişim (1948-2008)*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2012), s. 256.

²⁴ Areikat, *a.g.m.*, s. 7.

²⁵ 194 (III) Palestine Progress Report of the United Nations Mediator, United Nations General Assembly, 11 December 1948.

²⁶ 303 (IV) Palestine: Question of an international regime for the Jerusalem area and the protection of the Holy Places, United Nations General Assembly, 9 December 1949.

²⁷ Rashid Khalidi, “The Future of Arab Jerusalem”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol: 19, No: 2, 1992, s. 137.

laştırılmasına ilişkin hükümlerin geçerliliği üzerinde hiçbir hukuki etki yaratmamıştır.²⁸

15 Mayıs 1948’de kurulan İsrail, 11 Mayıs 1949’da BM’ye üye olurken, “İsrail’in Ortadoğu’daki çatışmayla ilgili BM kararlarına uyma taahhüdünde bulunduğu belirtilmekteyse de gelişmeler bunun bir ‘aldatmaca’ olduğunu çok geçmeden gösterecektir.”²⁹ BM yukardaki kararları alırken, İsrail tarafından Ocak 1950’de Batı Kudüs’ün İsrail’in bağımsızlığından beri başkenti olduğu ilân edilmiştir.³⁰ Bu dönemden sonra, 1967 savaşına kadar BM hem Kudüs konusunda ilgisiz kalmış hem de Kudüs 1967’ye kadar İsrail ve Ürdün arasında bölünmüş olarak kalmıştır.

İsrail, 1967 Arap-İsrail savaşında diğer birçok bölgenin yanı sıra, 1948 savaşında işgal ettiği Batı Kudüs’ten sonra Doğu Kudüs’ü de ele geçirerek Kudüs’ü tamamen işgali altına almıştır. İsrail’in Kudüs’ün iki kesimini de işgal etmesi sonrasında, İsraili General Moşe Dayan “Kutsal yerlerimize geri döndük, tekrar ayrılmamak üzere geri döndük” demiştir.³¹

İsrail, Doğu Kudüs’ün ilhak sürecini başlatmanın yanı sıra, Beytüllahim ile Kudüs, El-Halil ile Beytüllahim arasında inşa edilen yeni yerleşkelerle iki kenti birleştirerek sınırlarını genişletmiştir. Bu noktada önemli bir ayrıntı da, İsrail yetkililerinin, belediye sınırlarının “genişlemesi” ve “yeniden birleşmesi” ifadelerine rağmen özellikle “ilhak” kelimesinden kaçınmalarıdır.³²

1967’de BM Genel Kurulu aldığı 2253 ve 2254 sayılı kararlarla,³³ İsrail’in Kudüs’ün statüsünü değiştirmeye yönelik faaliyetlerini kınayarak, bu eylemlerin geçersiz olduğunu ve İsrail’in bu eylemlerden vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine 1967’de alınan 242 sayılı kararda savaş yoluyla toprak kazanılmasının kabul edilmeyeceğini ve İsrail’in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu süreçte, 1967 savaşıyla birlikte, BM’nin Kudüs’e yönelik ilgisinin Genel Kurul’dan Güvenlik Konseyi düzeyine kaymıştır.³⁴ Bu durum da, kararları bağlayıcı olan Güvenlik Konseyi’nin Kudüs ile ilgili karar vermesi, her ne kadar

²⁸ Adnan Abdelrazek, “A UN Perspective on the Status of Jerusalem” *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics & Culture*, Vol. 17, Issue 1-2, 2011, s. 165.

²⁹ Karaman, *a.g.e.*, s. 48.

³⁰ Wenger, *a.g.m.*, s. 11.

³¹ David Hirst, “Rush to Annexation: Israel in Jerusalem”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 3, No: 4, Summer 1974, s. 4.

³² Wenger, *a.g.m.*, s. 11.

³³ 2253 (ES-V) Measures taken by Israel to change the status of the City of Jerusalem, United Nations General Assembly, 4 July 1967; 2254 (ES-V) Measures taken by Israel to change the status of the City of Jerusalem, United Nations General Assembly, 14 July 1967.

³⁴ Türkkiye Ataöv, “The Question of Jerusalem in the Post-Cold War Era”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: XXI, 1982-1991, s. 157.

alınan kararlar İsrail tarafından dikkate alınmasa da, sorunu daha fazla görünür kılmıştır.

Cattan'a göre; 1967'den beri BM tarafından Kudüs ile ilgili alınan kararların bazı ortak özellikleri vardır. Bunlar; Kudüs'ün hukuki statüsünün kabul edilmesi, İsrail'in Kudüs'ün tarihî karakterini ve statüsünü değiştirmeye yönelik aldığı bütün tedbirlerin geçersiz olduğunun belirtilmesi, İsrail'in Doğu Kudüs'te dâhil işgal edilen topraklardan çekilmesi, Kudüs'ün demografik, coğrafi ve hukuki statüsünü değiştirmeye yönelik bütün eylemlerin iptal edilmesi, Kudüs'te dâhil olmak üzere işgal edilmiş topraklardaki yerleşimlerin kaldırılmasıdır.³⁵

1968'de BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 252 sayılı kararla³⁶ BM Genel Kurulu tarafından alınan 2253 ve 2254 sayılı kararlara vurgu yapılarak, askerî fetih yoluyla toprak kazanmanın kabul edilemez olduğunu, İsrail'in daha önceki kararlara uymadığını, Kudüs'ün hukuki statüsünü değiştirmek amacıyla topraklara el koyma ve yasama gibi faaliyetlerinin geçersiz olduğunu, İsrail'in bu eylemlerinden vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir. BM Genel Kurulu tarafından alınan 181 sayılı karar, Filistin konusunda alınan ilk karar olurken; BM Güvenlik Konseyi tarafından İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgalinden bir yıl sonra alınan söz konusu 252 sayılı karar ise, Kudüs konusunda alınan ilk karar olma özelliğini taşımaktadır.³⁷

1969'da BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 267 sayılı kararda³⁸ da, 252 sayılı karara atıf yaparak askerî fetih yoluyla toprak kazanmanın kabul edilemez ve İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik eylemlerinin geçersiz olduğunu, bu eylemleri kınadığını belirtmiştir. 1969'da Müslümanların en kutsal mekânlarından biri olan Mescid-i Aksa'nın kundaklanması üzerine, BM Güvenlik Konseyi tarafından Kudüs'ün statüsünün değiştirilmesiyle ilgili daha önce kabul edilen kararları hatırlatan ve İsrail'in uluslararası hukuk kurallarını gözetmesi gerektiğini belirten 271 sayılı karar³⁹ alınmıştır.

Arım'a göre, 1967 sonrasındaki BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu kararlarında İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirme eylemlerine karşı çıkılmasında iki önemli neden ortaya çıkmaktadır. İlki, İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik hareketlerini nitelendiren İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve bölge devletlerin varlıklarının kabul edil-

³⁵ Cattan, *a.g.e.*, s. 258.

³⁶ Resolution 252, United Nations Security Council, 21 May 1968.

³⁷ Hani Albasoos, "Sovereignty over Jerusalem", *Journal of Conflictology*, Vol: 4, Issue 2, 2013, s. 24-25.

³⁸ Resolution 267, United Nations Security Council, 3 July 1969.

³⁹ Resolution 271, United Nations Security Council, 15 September 1969.

mesi dengesini sağlayan 242 sayılı karardır. Diğer neden ise, işgal altındaki toprakların statüsünün değiştirilemeyeceğine dair Savaş Halinde Sivil Kişilerin Korunmasıyla ilgili 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi hükümleridir.⁴⁰

Mattar, 1948'den itibaren Kudüs şehrinin "İsrailleştirme" sürecinin gerçekleştirilmesinde kutsal şehirden Filistinlilerin yerlerinden edilmesinin iki şekilde olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, 1948'de terör kampanyalarıyla sonraki tarihlerde Batı Kudüs denilen topraklardaki Filistinlilerin köylerinden ve evlerinden tahliye edilmesidir. İkincisi, özellikle 1967 sonrasında, hukuki bir süreç başlatarak Filistinlilere ait özel mülkiyetlerin "kamu yararı" için ele geçirilmesidir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu süreçteki, "kamu" ifadesi İsrail'i, "yarar" ifadesi de Doğu Kudüs'te kurulacak olan Yahudi yerleşimlerini nitelendirmektedir.⁴¹

1971'de BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 298 sayılı kararda,⁴² İsrail'in önceki BM kararlarına uymaması kınanmış, Kudüs'ün statüsünü değiştirmek amacıyla yaptığı uygulamaların geçersiz olduğu, iptal edilmesi ve benzer uygulamaların tekrarlanmaması gerektiği belirtilmiştir. 1970'lerde de BM'nin tutumu, bu dönemdeki kararlarından biri olan Genel Kurul'un 31/106 sayılı kararında⁴³ da görüldüğü gibi, Kudüs'ün fiziksel ve demografik değişimi, halkın transferi, toprakların kamulaştırılmasına yönelik uygulamaları geçersiz olarak kabul etmek yönünde olmuştur.

Karaman'ın belirttiği gibi; yüzyıllardır özel bir statüsünün sürdürüldüğü Kudüs'ü ele geçirme hedefine ayrı bir önem veren İsrail, 1967 Savaşı ile Kudüs'ü tamamen işgal edince, tümüyle işgal planını uygulama zeminini bularak, bölgedeki Yahudi yerleşimlerine ve daha fazla toprak kazanılmasına çaba göstermiştir. İsrail bu amaç doğrultusunda, Kudüs bölgesinde kademe kademe iktisadi, sosyal, idari ve birçok alanda değişiklikler yapmıştır. 29 Temmuz 1980'de ise, Kudüs'ü İsrail'in "birleşmiş bir bütün halinde –Devlet başkanlığı makamı, Hükümet, Parlamento ve Yüksek Mahkeme'nin içinde yer alacağı– İsrail'in ebedi başkenti ilân ederek ilhak etmiştir.⁴⁴ İsrail'in söz konusu ilhakında, "Knesset, ilân metninde 'ilhak' ifadesinden kaçınarak 'birleştirme' ifadesine yer vermiştir."⁴⁵

⁴⁰ Arım, *a.g.m.*, s. 158.

⁴¹ İbrahim Mattar, "From Palestinian to Israeli: Jerusalem 1948-1982", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 12, No: 4, Summer 1983, s. 57.

⁴² Resolution 298, United Nations Security Council, 25 September 1971.

⁴³ 31/106 Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting the Human Rights of the Population of the Occupied Territories, United Nations General Assembly, 16 December 1976.

⁴⁴ Karaman, *a.g.e.*, s. 184.

⁴⁵ Balpınar, *a.g.e.*, s. 263.

İsrail, Kudüs'ü ilhakını daha önceden açıklamadığı için, BM Güvenlik Konseyi konuya ilişkin olarak 476 sayılı kararı⁴⁶ almıştır. Bu kararda, önceki kararlar yinelenerek, İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştiren eylemlerinin geçersiz olduğu bir kez daha hatırlatılmıştır. İsrail'in Kudüs'ün ilhakını "temel yasa" (*basic law*) olarak kabul etmesi⁴⁷ üzerine, BM Güvenlik Konseyi 1980'de 478 sayılı kararı⁴⁸ almıştır. Bu kararlar, İsrail'in Kudüs'ü başkent olarak ilân etmesinin 1949 Cenevre Konvansiyonu açısından uluslararası hukukun ihlali olduğunu belirtmiştir. 12 Ağustos 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne göre, bir ülkeyi işgal eden devlet, işgalci güç olarak savaş süresince bu ülkeyi kendine katamayacağı gibi, işgal altındaki toprakların sadece geçici yöneticisi olarak hareket edebilirdi. Bu doğrultuda, Temel Yasa'nın geçersiz olduğunu belirtmiş ve Kudüs'te diplomatik misyon kuran devletleri, misyonlarını geri çekmeye davet etmiştir. İsrail'in Kudüs'ü başkenti ilân etmesinin önemli bir yönü de, 1967-1980 arasında Kudüs ile ilgili karar almayan Genel Kurul'un⁴⁹ 35/169E kararını⁵⁰ alarak, İsrail'in Kudüs'ü başkent olarak ilân etmesinin Cenevre Konvansiyonu, uluslararası hukuk, BM'nin önceki kararlarının ihlali olduğunu ve Kudüs'ün statüsünün değiştirildiğini belirtmesidir.

1981'de Genel Kurul 36/120 sayılı kararıyla⁵¹ İsrail'in Kudüs'te dâhil olmak üzere işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve Kudüs'ün ilhakını reddettiğini açıklamıştır. Yine bu dönemde, Genel Kurul tarafından alınan 36/147 sayılı kararda da,⁵² önceki karara ilave olarak, Kudüs'ün tarihî, dinî mekânlarında İsrail tarafından yapılan kazıların kınandığını belirtmiştir. 1988'de, BM Genel Kurulu İsrail'in Kudüs'ü ilhak eden yasasının BM üye devletleri tarafından kabul edilmemesi ayrıca Kudüs'te diplomatik misyonu olan devletleri de misyonlarını geri çekme çağrısı yapan 43/54 sayılı kararı⁵³ almıştır.

1980 ilhakıyla ilgili önemli bir nokta da, İsrail'in Kudüs Belediyesi sınırlarını 1967 savaşıyla işgal ettiği Doğu Kudüs ve Batı Şeria topraklarının belli bir bölümünü kapsayacak şekilde yeniden çizdiğinden dolayı Filistinli Araplar *de facto* olarak İsraili belediyenin idaresi altına girmesi-

⁴⁶ Resolution 476, United Nations Security Council, 30 June 1980

⁴⁷ Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel,

http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2014).

⁴⁸ Resolution 478, United Nations Security Council, 20 August 1980.

⁴⁹ Ataöv, *a.g.m.*, s. 158.

⁵⁰ 35/169 Question of Palestine, United Nations General Assembly, 15 December 1980.

⁵¹ 36/120 Question of Palestine, United Nations General Assembly, 10 December 1981.

⁵² 36/147 Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting the Human Rights of the Population of the Occupied Territories, United Nations General Assembly, 16 December 1981.

⁵³ 43/54 The situation in the Middle East, United Nations General Assembly, 6 December 1988.

dir. Diğer bir deyişle, “1980’de dile getirilmiş olmasına rağmen, aslında 1967 itibarıyla Kudüs zaten tek bir idari sistem altında yönetilmeye başlamıştı.”⁵⁴

İsrail’in Kudüs’ün bütünü üzerindeki üstünlüğüne karşı, 1980’lerin sonu Filistin açısından önemli bir gelişmeye sahne olmuştur. 1988’de Filistin Ulusal Konseyi tarafından “başkenti Kudüs olan Filistin Devleti’nin kurulduğu” ilân edilmiştir.⁵⁵ Bağımsızlık açıklamasındaki, başkent olarak Kudüs’e referans aslında açık bir şekilde Doğu Kudüs’e referans olmuştur.⁵⁶

1990’da BM Genel Kurulu tarafından alınan 45/69, 1991’de alınan 46/82, 1993’te alınan 48/59, 1995’te alınan 50/29 ve 1998’de alınan 52/53 sayılı kararlarda da, önceki kararlara benzer olarak, Kudüs’ün ilhakkının geçersiz olduğu, şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik eylemlerin kınandığı ve Kudüs’te diplomatik misyonu olan devletlerin misyonlarını çekmeleri hatırlatılmıştır.⁵⁷

1990’larda İsrail’e göç eden Sovyet Yahudilerinin çoğu Kudüs’ün hem doğu hem de batı tarafına yerleştirilmiş, İsrail hükümeti de yeni göçmenler için Doğu Kudüs’te yeni yerleşimler inşa etme planlarının olduğunu açıklamıştır.⁵⁸ Bu bağlamda, Kudüs’teki nüfus ve yerleşim dengesizliğinde Kudüs belediyesinin demografik politikası belirleyici nedenlerden biri olmuştur. Filistinlilerin doğum oranının yüksek olması ancak buna karşın gerekli konut ihtiyacının karşılanamamasının yanısıra Yahudi nüfusunu artırmak, imar izinlerini politik bir amaca dönüştürmek, ev ve arsa teşvikleriyle Kudüs’e Yahudi göçünü sağlamak İsrail tarafından uygulanan politikalar olmuştur.⁵⁹

4 Eylül 1995’te, İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin’in “bölünmemiş Kudüs, Yahudi halkının ve İsrail devletinin kalbidir. Bölünmemiş Kudüs, bi-

---

⁵⁴ Esra Bakkalbaşıoğlu, “Ayrımcılık İçin Yeni Yöntemler: Kudüs’te Yerel ve Merkezi İdarenin İşbirliği”, *Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Aralık 2010, s. 258-259; Ayrıca bkz. Ek 2: Kudüs Belediye Sınırları 1947-2000.

⁵⁵ A/43/827, S/20278, Annex III, United Nations General Assembly, 18 November 1988.

⁵⁶ John Quigley, “The Legal Status of Jerusalem Under International Law”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: 24, 1994, s. 19.

⁵⁷ 45/69 The uprising (intifadah) of the Palestinian people, United Nations General Assembly, 6 December 1990; 46/82 The situation in the Middle East, United Nations General Assembly, 16 December 1991; 48/59 The situation in the Middle East, United Nations General Assembly, 14 December 1993; 50/29 Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting the Human Rights of the Palestinian People and Other Arabs of the Occupied Territories, United Nations General Assembly, 5 February 1996; 52/53 Jerusalem, United Nations General Assembly, 28 January 1998.

⁵⁸ Quigley, *a.g.m.*, s. 20

⁵⁹ Bakkalbaşıoğlu, *a.g.m.*, s. 260-261.; Ayrıca bkz. Ardi Imseis, “Facts on the Ground: An Examination of Israeli Municipal Policy in East Jerusalem”, *American University International Law Review*, Vol: 15, No: 5, 2000, s. 1039-1069.

zimdir”⁶⁰ şeklindeki açıklaması döneme ilişkin İsrail’in soruna bakışını yansıtmaktadır. 1990’lı yıllarda önemli barış girişimleri olan Madrid Konferansı, Oslo, Oslo II ve Camp David süreçlerinde ise, Kudüs sorunuyla ilgili kesin çözüm sağlanamamış, sorun sürekli olarak ertelenmiştir.

İsrail’in 1990 sonrası Kudüs politikası; “şehrin Filistin özerklik pazarlıklarına dâhil olmaması, idari uygulamalarla şehirdeki Filistinli varlığını azaltması, Yahudiler için sembolik anlamı ön plana çıkarılarak vazgeçilmezliğinin vurgulanması, İsrail egemenliğinin tartışılmazlığı ve Filistinlilere işlevsel hâkimiyet verilmesi, Metropolitan Kudüs modeliyle şehrin *corpus separatum* statüsünün ortadan kaldırılması, yerleşim yerlerinin Filistinlileri şehirden bloke edecek şekilde konumlandırılması, şehrin dinî kimliğinin ötesinde İsrail kimliğiyle anılmasını sağlayacak açılımların yapılması, Yahudi yerleşimlerinin artırılıp Filistin yaşam alanlarının azaltılmasıyla şehrin Yahudileştirilmesinin sağlanması, Kudüs konusunda İsrail siyasi hayatında bölünme yaşanmaması ve güvenlik duvarının tüm bu amaçları gerçekleştirecek işlevde kullanılması unsurlarından oluşmuştur.”⁶¹

2000’li yıllarda da BM, Kudüs’e yönelik kararlar almaya devam etmiştir. BM, 2000 sonrası kararlarında da önceki kararlarındaki ifadelerini tekrarlamış, konuyla ilgili bazı gelişmeleri de kararlarında belirtmiştir. İsrail’in kutsal topraklardaki eylemlerinin ve ilhakin geçersiz olduğu, kutsal yerlere bütün inanç gruplarının gidebilmesi, Filistin ve İsrail taraflarının Kudüs sorununun çözümüne yönelik girişimleri dikkate almaları gerektiği, inşa edilen yerleşim birimlerinin ve İsrail’in Kudüs etrafındaki ve içindeki duvar inşasının Kudüs’ü işgal edilen Filistin topraklarından ayırdığı BM’nin 2000 sonrası aldığı kararlarda vurguladığı önemli hususlar olmuştur.⁶²

2002 tarihinde Filistin Yasama Konseyi, 1980’de İsrail’in Kudüs’ü başkent ilân etmesine benzer şekilde, Başkent Kanunu’nu kabul ederek

---

⁶⁰ Martin Gilbert, *Jerusalem in the Twentieth Century*, (London: Chatto & Windus, 1996), s. 358.

⁶¹ Balpınar, *a.g.e.*, s. 495.

⁶² 55/50 Jerusalem, United Nations General Assembly, 25 January 2001; 57/111 Jerusalem United Nations General Assembly, 14 February 2003; 59/32 Jerusalem, United Nations General Assembly, 31 January 2005; 60/41 Jerusalem, United Nations General Assembly, 10 February 2006; 61/26 Jerusalem, United Nations General Assembly, 29 January 2007; 62/84 Jerusalem, United Nations General Assembly, 21 January 2008; 63/30 Jerusalem, United Nations General Assembly, 23 January 2009; 64/20 Jerusalem, United Nations General Assembly, 25 January 2010; 65/17 Jerusalem, United Nations General Assembly, 25 January 2011; 66/18 Jerusalem, United Nations General Assembly, 26 January 2012; 67/24 Jerusalem, United Nations General Assembly, 28 February 2013.

Kudüs'ü Filistin Devleti'nin başkenti ilân etmiştir.⁶³ Ancak, sonraki süreçte Filistin'in devlet olma sürecindeki gelişmeler, İsrail'in Kudüs'e yönelik politikalarını değiştirmemiştir.

İsrail, günümüzde de Kudüs üzerindeki egemenliğini sürdürmekte, yerleşimlerini genişletmeye ve şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik politikalarına devam etmektedir. 2010'da, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun "Doğu Kudüs'te yerleşim yerleri inşa etmeyi durdurmayacağız" açıklamasıyla Doğu Kudüs'te 1600 yerleşim yeri inşası kararını almıştır.⁶⁴ İsrail, Kudüs'te 2011'de 2600 yerleşim yeri⁶⁵, 2012'de 1200 yerleşim yeri⁶⁶, 2013'te de 1500 yeni yerleşim yeri inşa planını⁶⁷ açıklamıştır. Bu gelişmeler, İsrail'in Kudüs'ün yapısını değiştirmeye yönelik politikalarına devam ettiğini göstermektedir.⁶⁸

III. SORUNUN ULUSLARARASI HUKUK BOYUTU

Köchler'e göre, Kudüs sorunuyla ilişkili uluslararası kararlar dikkate alındığında hukuk ve politika arasındaki farklılığı "ideal ve realite" arasındaki farklılık olarak kabul etmek mümkündür.⁶⁹ 2010'da Netenyahu'nun: "Yahudi halkı, Kudüs'ü 3000 yıl önce inşa ediyordu, bugün de inşa ediyorlar. Kudüs bir yerleşim yeri değil, başkentimizdir"⁷⁰ açıklaması Kudüs sorununun İsrail tarafından müzakere meselesi yapılmayacağını göstermektedir. Cattan'a göre, İsrail'in bu iddiasını temelsiz/yanıltıcı kılan bazı nedenler vardır. Öncelikle, 20. yüzyılın Yahudileri Filistin topraklarına manda döneminde veya İsrail devleti kurulduğunda göç eden Yahudiler olduğundan kutsal kitaptaki Yahudi neslinin devamı olarak kabul edile-

⁶³ André Thomashausen, "The Legal Status of Jerusalem As A Key to Middle Eastern Conflict Resolution", International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, s. 2.

<http://www.qatarconferences.org/jerusalem/doc1/doc20.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2014)

⁶⁴ Rory McCarthy, "Benyamin Netanyahu tells US: We won't stop east Jerusalem settlement building", <http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/22/binyamin-netanyahu-jerusalem-settlements-building> (Erişim Tarihi: 02.01.2014)

⁶⁵ Chris McGreal, "Israel plans new settlement of 2,600 that will isolate Arab East Jerusalem", <http://www.theguardian.com/world/2011/oct/16/israel-settlement-isolate-arab-jerusalem> (Erişim Tarihi: 07.01.2014)

⁶⁶ "Israel pushes forward with 1,200 homes in East Jerusalem settlements", <http://www.theguardian.com/world/2012/nov/06/israel-12000-homes-jerusalem-settlements> (Erişim Tarihi: 07.01.2014)

⁶⁷ "1,500 Units to Be Added in Settlement, Israel Says", http://www.nytimes.com/2013/10/31/world/middleeast/israel-approves-1500-new-apartments-in-east-jerusalem.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 07.01.2014)

⁶⁸ Bkz. Ek 3: Doğu Kudüs'te Yerleşim Yerleri Genişleme Planlaması - 2012

⁶⁹ Köchler, *a.g.m.*, s. 19.

⁷⁰ "Netenyahu: Jerusalem is not settlement but our capital", <http://edition.cnn.com/2010/POLITICS/03/22/us.israel/index.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2014)

mez. İkincisi, bu iddia doğru olarak kabul edilse bile, Yahudilerin Kudüs'ü yönettiği zamandan daha fazla bir süre İspanya'yı yöneten Araplara bu topraklarda hak iddia etme imkânı vermeyeceği gibi, İsrail'in söz konusu hak iddiası uluslararası hukuka aykırıdır. Uluslararası hukuk, 20. yüzyılda kurulan İsrail'e, toprakları işgal etmesini 3000 yıl öncesine dayandırma hakkı vermemektedir. Bu nedenle, İsrail'in kutsal kitaba yönelik iddialarını hukuki anlamda anlamsız olarak nitelendirmek mümkündür. Üçüncüsü, Kudüs kuruluşunda ve yüzyıllar boyunca Arap nüfusunun etkin ve yoğun olduğu bir şehir olmuştur. Son olarak, İsrail'in Kudüs'ü işgal ve ilhak etmesi Filistinlilerin egemenliğini ihlal etmesine rağmen, Kudüs'ün işgal edilmesi Filistinlilerin bölgedeki haklarını ortadan kaldırmamaktadır.⁷¹

Cassese, BM tarafından Kudüs sorunu ile ilgili alınan kararlara ilişkin olarak bazı tespitlerde bulunmaktadır. Bunlardan ilki, İsrail tarafından Doğu Kudüs'ün işgalini BM gibi bir uluslararası örgütün onaylamayacağıdır. İkincisi, BM'nin Kudüs'ü uluslararasılaştırma fikri veya şehrin ikiye bölünerek farklı egemenlikler altında olması şeklinde sorunun çözümüne yönelik belli bir düzenleme teklif etmemesidir. Böylece, BM çözümlere yönelik belli bir mesafede durmayı tercih etmektedir. Üçüncüsü, BM Kudüs üzerindeki söylemini sürdürmekte, bütün görüşlere açık bir şekilde bölgenin askerî ve siyasi gerçekliklerini kabul etmektedir.⁷²

Aziz'e göre, Kudüs sorununa ilişkin konular uluslararası hukuk kapsamında değerlendirildiğinde dört sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, İsrail'in Kudüs'ü uluslararası hukuka aykırı bir şekilde güç kullanarak ele geçirmesidir. Diğerleri ise, İsrail'in şehrin Arap bölümünde yerleşimler inşa etmek yoluyla Kudüs'ün demografik yapısını değiştirmesi ayrıca, self-determinasyon hakkına sahip olan Filistin halkının Doğu Kudüs'ün başkenti olduğu Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistin Devleti'ni kurma hakkıyla Doğu Kudüs'teki egemenliğinin yürürlüğe girmesi gerektiğidir. Son olarak, İsrail'in self-determinasyon hakkını 1948'de kullanmış olması ve hakkın devamı olarak Kudüs'ün başkenti olmasıdır.⁷³

İsrail, BM kararlarına uymamasına ilave olarak, konuyla ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Konvansiyonu'na da aykırı eylemlerde bulunmaktadır. İsrail, 1952'

⁷¹ Henry Cattan, "The Status of Jerusalem under International Law and United Nations Resolutions", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 10, No: 3, Spring 1981, s. 11-12.

⁷² Antonio Cassese, "Legal Considerations on the International Status of Jerusalem", *Palestine Yearbook of International Law*, Vol: 3, 1986, s. 33-34.

⁷³ Davinia Filza Abdul Aziz, "The Utility of an International Legal Approach to the Jerusalem Question: Camera Obscura or Camera Lucida?", *Singapore Journal of International & Comparative Law*, Vol: 7, Issue 2, 2003, s. 517-518.

de onayladığı Konvansiyon'un konuyla ilgili maddelerini ihlal etmektedir. BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Kurulu'nun kararlarında görülen tutum, 1967'den beri İsrail tarafından Kudüs'ü de kapsayan işgal altındaki Filistin topraklarında Dördüncü Cenevre Konvansiyonu'nun uygulanmasını teyit etmek ayrıca 1952'den beri taraf olan İsrail'i sözleşmenin hükümlerini uygulamaya ve sözleşme hükümlerine uygun olarak hareket etmesini talep etmektedir.⁷⁴

Öncelikle Konvansiyon'un birinci maddesi, " tarafların bu konvansiyo- na bütün durumlarda saygı duyacaklarını ve saygı duymayı sağlayacaklarını" belirtmektedir. Bu maddeden hareketle, İsrail'in yerine getirmesi gereken sorumlulukları ve diğer ülkelerinde İsrail'in sözleşmeye uymasını sağlamakla yükümlü olduğu belirtilebilir. Ayrıca, sivil halkın yerlerinin değiştirilmesi, bölgede yerleşimlerin kurulması, Kudüs'ün çehresinin değiştirilmesi de sözleşmeye aykırı eylemler olmuştur. Konuyla ilgili önemli bir nokta da, İsrail'in "işgal edilmiş toprak" ifadesine farklı anlamlar yükleyerek sorumluluklarını kabul etmeme çabasıdır. Ancak, Ataöv'ün belirttiği gibi, "Ürdün Batı Yakası'nı işgal etmiş olsa bile, bu durum İsrail'e o topraklarda insan haklarını çiğneme hakkı vermez, çünkü Cenevre Andlaşmalarının amacı bir toprak parçası üstünde hangi tarafın egemen olduğunu saptamak ya da devletlerin çıkarlarını gözetmek değil, insan haklarının çiğnenmesini, sivillere insanlık-dışı muamele yapılmasını önlemektir. Bu hedefler çerçevesinde, İsrail Dördüncü Cenevre Andlaşmasını çiğnemiştir ve çiğnemektedir."⁷⁵

İsrail, genel anlamda Filistin toprakları özelde ise Kudüs üzerindeki politikalarıyla temelde BM Şartı'nın önemli maddelerini ihlal etmektedir. Buna göre, BM Şartı md. 2/4'e göre, "Teşkilatın Üyeleri, milletlerarası münasebetlerde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." Sorunun bir diğer boyutu ise BM Şartı madde 25'te belirtildiği gibi, "Teşkilatın üyeleri işbu Andlaşma gereğince, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etmek ve uygulamak hususunda mutabıktırlar."⁷⁶ Söz konusu temel ilkelere rağmen, İsrail'in Kudüs'te dâhil olmak üzere Filistin topraklarını işgal etmesinin yanısıra, işgal edi-

⁷⁴ Hussein A. Hassouna, "Jerusalem and the Implementaion of International Humanitarian Law", International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, s. 5. <http://www.qatarconferences.org/jerusalem/docs/doc3.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2014)

⁷⁵ Konuyla ilgili olarak bkz. Ataöv (1980), *a.g.m.*, s. 50-52.

⁷⁶ BM Şartı'nda yararlanılan kaynak için bkz. Gönübol, *a.g.e.*

len Filistin topraklarına ilişkin BM tarafından alınan Güvenlik Konseyi kararlarına uymaması nedeniyle BM'nin temel ilkelerine aykırı davranmaktadır.

1986'dan beri BM Güvenlik Konseyi tarafından kullanılan terminoloji, "Kudüs'te dâhil olmak üzere, 1967'den beri İsrail tarafından işgal edilen Filistin ve diğer Arap toprakları" şeklinde olmuştur.⁷⁷ Bir diğer konu olan, İsrail'in Kudüs'teki statüsü, askerî işgalci olarak kabul edilmektedir. Bu durumun örneklerini BM kararlarında İsrail'i "işgalci güç" olarak nitelendirmesinde görmek mümkündür. Ancak, İsrail'in bu durumu Filistinlilerin Kudüs'teki egemenlik hakkını yok etmemekte; işgalin üzerinden geçen uzun zaman ise, İsrail'in Kudüs'teki durumunu meşru hale getirmemektedir.⁷⁸ Uluslararası hukuk bakımından Kudüs'te işgalci kuvvet statüsünde olan İsrail, Kudüs'ün demografik yapısını, maddi ve tarihî karakterini bozmaya, hukuki statüsünü ve BM kararlarını dikkate almaya devam etmektedir.⁷⁹ İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik eylemleri, "taşınmaz mallara el koyma, evleri yıkma, yeni ev yapımını engelleme, yüksek vergi koyma" şeklinde uluslararası hukuka aykırı uygulamalar olarak kabul edilmektedir.⁸⁰

Uluslararası Adalet Divanı'nın 2004 tarihli "İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları" başlıklı danışma görüşünde⁸¹ "işgal edilmiş Doğu Kudüs" ve "Doğu Kudüs'ü de içeren işgal edilmiş Filistin toprakları" şeklindeki ifadeleri Kudüs'ün mevcut durumuna yönelik uluslararası hukukun görüşünü yansıtmaktadır.

Son olarak, uluslararası hukuk bağlamında Kudüs sorununa bakıldığında, İsrail'in geçmişten günümüze Kudüs'ü de kapsayan Filistin toprakları üzerindeki politikalarını 1970'li yılların başında Kudüs belediyesi Arap ilişkileri danışmanı olan Yehoshafat Palmon'ın "önce toprağı alıriz, hukuk daha sonra gelir"⁸² söyleminden çıkarmak mümkündür.

IV. SORUNUN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK GÖRÜŞLER

Bir asırlık tarihsel sürece uzanan Arap-İsrail çatışmasında, girift, duygusal ve ihtilaflı özelliğinden dolayı Kudüs sorununun geleceğini, çözümü

⁷⁷ Abdelrazek, *a.g.m.*, s. 167.

⁷⁸ Cattan, *a.g.m.*, s. 12-14.

⁷⁹ İslam Konferansı Teşkilatı, *Kudüs (Tarihi Belge)*, Tercüme: Acar Tanlak, (Ankara: İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, 1988), s. 84.

⁸⁰ Arın, *a.g.m.*, s. 164.

⁸¹ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004. <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2014).

⁸² Hirst, *a.g.m.*, s. 19.

en zorlu sorun olarak kabul etmek mümkündür.⁸³ İsrail, Kudüs'te işgalini sürdürerek idari yönetimi tek taraflı olarak yürütmeye devam ederken; Kudüs, toprakları işgal edilen, mülksüzleştirilen Filistin halkı için merkezî bir önem taşımaya sürdürmekte, gelecekteki Filistin devletinin başkenti olarak kabul edilmekte bu nedenle de Kudüs'teki İsrail egemenliği reddedilmektedir.⁸⁴

Beşli, Kudüs sorununa ilişkin Filistin ve İsrail taraflarının görüşlerini şu şekilde özetlemektedir: Filistin tarafı, Kudüs'ün dinî ve tarihî özelliğine, demografik varlıklarına atıf yaparak gelecekteki başkentleri olacağını ve özellikle Harem-i Şerif ve Doğu Kudüs'teki Filistin egemenliğini kabul eden BM kararlarının uygulanması gerektiğini belirtmekte, İsrail'in Kudüs'ün statüsündeki değişiklik eylemlerini reddetmektedir. Kudüs üzerinde tam egemenliğini sağlamaya çalışan İsrail ise; Doğu Kudüs dâhil olmak üzere belediye sınırlarını genişletmekte, arazi kontrolü ve müsadresi yapmakta, bölgede yerleşim yerlerini genişletmekte, Doğu Kudüs'e Yahudi göçünü teşvik etmekte, bölgede Filistin nüfusunu azaltmak için politikalar uygulamakta, kendi egemenliğindeki birleşik Kudüs'ün din özgürlüğünü garanti edeceğini iddia etmektedir.⁸⁵

Khalidi, Kudüs'te bütün tarafları memnun edecek bir çözüm için üç unsur belirtmektedir. Bunlar; Filistin ve İsrail tarafının Kudüs'ü eşit şekilde paylaşması, Kudüs'ün Filistin ve İsrail'in başkenti olması, bütün inanç gruplarının baskı altında olmadan, serbestçe Kudüs'e girmesidir. Bu bağlamda, Kudüs'te çatışmanın çözümü için en önemli konular arasında ilk sırada Filistinlilerin, Müslamanların ve diğer Arap ülkelerinden gelen Hıristiyanların Kudüs'e girebilmesi vardır. Bu imkân ise, Filistin yönetimi altında mümkün olabilecektir. İkincisi; Kudüs'te Yahudi, Müslüman ve Hıristiyan kutsal yerlerinde güvenlik ve kontrol için tatmin edici ve karşılıklı bir rejimdir. Bu rejimi sağlamak için mevcut durumda önemli değişiklikler yapmak gerekmektedir. Üçüncüsü, Arap Doğu Kudüs'ünde Filistin egemenliğidir.⁸⁶

Jones, Kudüs sorununun üç önemli boyutu olduğunu belirtmektedir. Bunlar; Kudüs'ü kimin yöneteceği, Kudüs'ün kutsal topraklarında üç büyük dinin özel çıkarlarının yeterli düzeyde kabul edilmesi, kutsal toprak-

---

⁸³ Odeh, *a.g.m.*, s. 184.

⁸⁴ Imseis, *a.g.m.*, s. 1041-1042.

⁸⁵ Beşli, *a.g.m.*, s. 301-303.

⁸⁶ Rashid Khalidi, "The Centrality of Jerusalem to an End of Conflict Agreement", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 30, No: 3, Spring 2001, s. 82-84.

ların korunmasından daha kapsamlı işlevlerle Kudüs'te uluslararası varlığın sürdürülmesidir.⁸⁷

Emmett, Kudüs sorununa ilişkin olarak 1852'de Sultan Abdülmecid tarafından yayımlanan ferman ile "statüko" olarak tanımlanan sistem üzerinde durmaktadır. Buna göre, Kudüs'teki kutsal mekânların kimler tarafından kullanılacağı, kimler arasında paylaşılacağı konusu temel alınmıştır. Farklı kutsal topluluklara, kutsal yerlerdeki hakları paylaştırmayı amaçlamış; Kudüs'ün beş alana bölünmesi daha sonra 1856 Paris Barış Konferansı, 1919 Versay Anlaşması gibi uluslararası antlaşmalara girerek meşruiyetini güçlendirmiştir. Ancak, günümüzde Kudüs için statükoyu uygulamak mümkün görünmemektedir. İsrail bütün kutsal topraklarda kontrolünü sürdürdüğü sürece Kudüs'ün paylaşılması zaten söz konusu değildir. Ancak, olası çözüm şehrin, iki tarafın uzlaşısıyla paylaşılmasıdır. Statüko tipi bir düzenleme, İsrail'in kontrolünde, Filistin'in kontrolünde ya da ortak kontroldeki yerleri belirleyebilir. Böylece, her siyasi varlık kendi dağıtılmış semtleri ve kutsal toprakları üzerinde egemenlik hakkına sahip olacaktır. Bu doğrultuda, taraflar arasındaki güç dengesizliği nedeniyle BM veya ABD arabulucu bir rol oynayabilir.⁸⁸

Cotran, Kudüs sorununun çözümüne yönelik görüşlerin ortak özellikleri olduğunu belirtmektedir. Bunlar; Kudüs'ün sınırlar ve fiziksel engeller olmadan bölünmüş bir şehir olarak kalması, egemenliğin İsrail ve Filistin arasında paylaşılması, hem İsrail'in hem de Filistin'in başkenti olması, Filistin ve İsrail tarafından oluşan bir belediye veya Arap ve İsrail taraflarından oluşan birer belediye olması, Eski Şehir ve kutsal yerler için özel bir rejim olmasıdır.⁸⁹

Genelde Kudüs özelde de Mescid-i Aksa sorunu çözülmeden Filistin ve genel anlamda Ortadoğu sorununun çözülemeyeceğini savunan Davutoğlu'na göre, "Ortadoğu meselesi Filistin meselesine, Filistin meselesi Kudüs meselesine, Kudüs meselesi de Mescid-i Aksa meselesine indirgenebilir."⁹⁰

Ahmad Samih Khalidi'ye göre, Doğu Kudüs sorununun çözümünde şu hususlar dikkate alınmalıdır: "Doğu Kudüs, Filistin'in tarihsel, ruhsal ve ticari kalbidir. Onu Filistin devletinden ayırmak olanaksızdır. İsraililerin 'ebedi birleşmiş başkent' dedikleri yerin sınırları ne kutsaldır, ne de

⁸⁷ S. Shepard Jones, "Status of Jerusalem: Some National and International Aspects", *Law and Contemporary Problems*, Vol: 33, No: 1, Winter 1968, s. 175.

⁸⁸ Chad F. Emmett, "The Status Quo Solution for Jerusalem", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 26, No: 2, Winter 1997, s. 16-25.

⁸⁹ Eugene Cotran, "The Jerusalem Question in International Law: The Way to a Solution", *Islamic Studies*, Vol: 40, No: 3-4, Autumn-Winter 2001, s. 499.

⁹⁰ Davutoğlu, *a.g.e.*, s. 395.

değişmezdir. İsrail 1967’de kentte Batı Yakası’ndan bazı yerleri katarak yeni sınır dayatmıştır. Eski Kent’teki kutsal Musevi yerleri dışında, Kudüs’ün şimdiki sınırları pek az Musevi için önemlidir. Dolayısıyla, Kudüs’te iki ayrı ve birarada yaşayan egemenlik olabilir. Arap ve Musevi bölgeleri arasında açık bir sınır bulunabilir. Kent yeniden bölünmeden, kutsal yerlere gidiş ve hareket özgürlüğü garanti edilebilir.”⁹¹

Filistinli devlet adamı Faisal al-Husseini’ye (1940-2001) göre, güvenlik konuları İsrail ve Filistin Otoritesi tarafından ortaklaşa sürdürülmek üzere, Kudüs “açık bir şehir” olarak kalmalıdır. Al-Husseini, “Niçin Kudüs’ü özel bir yer olarak görmeyelim?” diye sorarak, Kudüs’ü “başkentlerin başkenti” olarak nitelendirmektedir.⁹²

Aras’a göre, “Kudüs, mevcut uluslararası hukukun ilkeleri doğrultusunda işgal edilen diğer topraklarla birlikte Filistinlilere geri verilmelidir.”⁹³ Said ise, bir halkın egemenliği ve self-determinasyon ilkesi temelinde Kudüs konusunu ortak egemenlik ve ortak bir vizyonla değerlendirmek gerektiğini belirtmektedir.⁹⁴

Whitbeck’e göre; iki devletli çözüm bağlamında Kudüs’ün her iki devletin bölünmemiş parçası, başkenti, şemsiye belediye konseyi ve yerel bölge meclisleri tarafından yönetilmesi mümkün olabilirdi. Diğer bir deyişle, uluslararası hukuk terminolojisinde İsrail ve Filistin özelinde Kudüs, “ortak yönetim altında ülke (*condominium*)” olarak kabul edilebilirdi. Bu durum, örnekleri olan bir konudur. Hindistan’ın iki komşu eyaleti olan Haryana ve Punjab ortak bölünmemiş başkentinin Chandigarh olması örneklerden biridir. Ortak bir başkent olarak Kudüs, batı tarafında İsrail ve doğu tarafında Filistin hükümet yetkilileri, her iki tarafta da belediye yetkililerinin görevde olduğu bir şehir olarak böylece bölünmemiş ama paylaşılmış bir şehir olabilir.⁹⁵

Hassan Bin Talal, Kudüs üzerinde etkin bir şekilde var olan egemenlik söz konusu değildir. BM ve uluslararası topluluğun tam olarak desteklediği bir çözüm kabul edilene kadar Kudüs’ün egemenliği konusu ertelenmesini belirtmiştir.⁹⁶

---

⁹¹ Arım, *a.g.m.*, s. 156.

⁹² Gilbert, *a.g.e.*, s. 352.

⁹³ Bülent Aras, “Turkish Foreign Policy and Jerusalem: Toward a Societal Construction of Foreign Policy”, *Arab Studies Quarterly*, Vol: 22, No: 4, Fall 2000, s. 51

⁹⁴ Edward W. Said, “Projecting Jerusalem”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 25, No: 1, Autumn 1995, s. 12.

⁹⁵ John V. Whitbeck, “The Road to Peace Starts in Jerusalem: The Condominium Solution”, *Middle East Policy*, Vol: VII, No: 2, February 2000, s. 131-134.

⁹⁶ H. Bin Talal, *A Study on Jerusalem* (Longmans, London 1979), pp. 24-27’den aktaran Thomashausen, *a.g.m.*, s. 5.

Žižek'e göre, "Hem İsraililer hem de Araplar, Kudüs'ün (politik) kontrolünden feragat etme jestini göstermeli, yani Kudüs'ün Eski Kent'i-nin tarafsız bir enternasyonel güç tarafından (geçici olarak) kontrol edilen devlet-üstü dinî ibadet alanına dönüştürülmesini onaylamalıdır. İki taraf da şunu kabul etmeli ki, Kudüs'ün politik kontrolünden feragat etmekle onlar hiçbir şey kaybetmiş olmuyor, onun gerçekten politika-üstü kutsal bir alana yükseltilmesini *kazanyorlar*."⁹⁷

Tarık Ali'ye göre; "Bu sorunun tek bir çözümü var, o da Kudüs'ün tekrar kozmopolit bir kent haline gelmesi. Eğer İsraililer buna karşı çıkarsa, Birleşmiş Milletler müdahale etmeli. Tüm sorumluluğu üzerine alıp Kudüs'ü Filistinliler için bir başkent ve İsraililer, Filistinliler ve herkes için kozmopolit bir kent haline getirmeli."⁹⁸

SONUÇ

Kadim bir şehir olan Kudüs, geçmişten günümüze savaşlara ve çatışmalara sahne olmuş, farklı yönetimler altına girmiştir. 20. yüzyılda ise, Osmanlı egemenliğinden çıkan Filistin bölgesiyle birlikte öncelikle MC döneminde İngiltere'nin manda yönetimine verilmiş ancak çözüm sağlanamaması üzerine sorun BM'ye devredilmiştir. BM'ye devredildikten sonra, İsrail, 1948 savaşıyla Batı Kudüs'ü, 1967 savaşıyla da Doğu Kudüs'ü işgal etmiştir. İsrail, 1980'de Kudüs'ü ilhak ettikten sonra, şehrin bütünü üzerinde kontrolünü sürdürmüştür.

BM Genel Kurulu kararıyla kurulan ancak karara uygun olmayan şekilde hareket eden İsrail,⁹⁹ Kudüs ile ilgili kararları da hiçe saymaya devam etmektedir. Kudüs sorunuyla ilgili özellikle 1967'den beri BM'de alınan çok sayıdaki kararda "Kudüs'ün uluslararası bir statüye sahip olduğu, İsrail'in Kudüs'ü işgalinin geçersiz olduğu, İsrail'in şehrin statüsünü ihlal eden bütün girişimlerinin geçersiz olduğu" sürekli olarak tekrarlanmıştır.¹⁰⁰ Ancak buna rağmen, İsrail'in şehirdeki yerleşim yerlerinin ve İsraili yerleşimcilerin sayılarını arttırma, şehrin dinî mekânlarını tahrip etme, şehirdeki Filistinlileri temel haklarından mahrum bırakma gibi politikalarından vazgeçmemesi çözüme ulaşmayı engellemektedir. Jones 1968'deki çalışmasında, Kudüs'ün gelecekteki statüsünün Ortadoğu coğrafyasının uluslararası sistemdeki geleceğinin büyük sorunlarıyla yakından ilgili ol-

⁹⁷ Žižek, *a.g.e.*, s. 44-45.

⁹⁸ Çiğdem Dalay, "Tarık Ali: Kudüs tekrar kozmopolit bir kent haline gelmeli..." (Söyleşi), *Virgül*, Sayı: 37, Ocak 2001, s. 33.

⁹⁹ Ataöv, *a.g.m.*, s. 156.

¹⁰⁰ İslam Konferansı Teşkilatı, *a.g.e.*, s. 89.

duğunu belirtmiştir.¹⁰¹ Yaklaşık yarım asır sonra, Ortadoğu'nun savaşlarından ve siyasi sorunlarından kaynaklanan nedenlerden dolayı Kudüs zaman içerisinde çözümden gittikçe uzaklaşmıştır.

Uluslararası hukuka göre, Kudüs işgal edilmiş toprak ve Kudüs'teki yerleşimler de yasadışı olarak kabul edilmektedir. İsrail'in Kudüs'ün mevcut karakteristik özelliklerini Yahudileştirme politikaları ve başkent olarak kabul etmekten vazgeçmemesi sorunu büyüten etkenlerdir. İsrail, şehir üzerindeki işgaliyle sorunu hukuk dışına çıkartarak fiilî duruma sürüklemekte, Filistin tarafının ve uluslararası topluluğun mevcut fiilî durumu kabul etmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Filistin sorununun çözülememesinin nedenlerinden biri de, sorunun çözümüne yönelik çok sayıda görüşün olmasıdır. Bu durum, Kudüs sorunu için de geçerli olduğundan, onlarca çözüm arasından hangisinin geçerli olacağına ilişkin tartışma çözümün ertelenmesini de beraberinde getirmektedir. Kudüs sorununda, gelinen noktada İsrail bölgedeki varlığını kalıcı ve değiştirilemez hale getirdiğinden ötürü sorunun çözümü daha da güçleşmektedir. İsrail'in önce işgal etmek, ardından tahliye etmek, bölgeye yerleşmek ve ilgili kanunu çıkarmak şeklinde sürdürdüğü politikaları şehrin yapısını değiştirmeye devam etmektedir.

Kudüs sorunundaki önemli bir nokta, bağımsız bir Filistin Devleti'ne yönelik çözümün bir parçası olarak sorunun çözülmesidir.¹⁰² Kudüs'ün geleceği konusunda, kutsal mekânlara gidebilme, şehir içinde hareket kısıtlamasına maruz kalmama, sosyal ve ekonomik haklardan mahrum bırakılmama gibi şartların işgal altında yaşayan Filistin halkına tanınması barış çabalarının temel noktaları olmalıdır.

Sonuç olarak, MC döneminden BM dönemine kadar Kudüs sorununda uluslararası topluluğun konuya ilgisinin daimî olduğu görülmektedir. Ancak bu noktada, sorunun çözümündeki en önemli etken olan Kudüs sorunuyla ilgili çok sayıdaki BM kararını nasıl yorumlamak gerektiği üzerinde durmak gerekiyor. Söz konusu kararlar, Filistin tarafının haklı olduğunu mu yoksa BM'nin Kudüs sorununda etkisiz kaldığını mı kanıtlamaktadır? Tarihsel süreç göstermektedir ki, bu soruların cevabı "evet" şeklinde verilebilir. Başka bir ifadeyle, Filistin tarafının haklılığı ve BM'nin sorunda etkisiz kaldığı önemli doğrular olarak duruyor. BM tarafından alınan onlarca karardan çıkarılabilecek sonuç, sorunun çözümünün sorun hakkında karar almaktan ziyade bu kararları uygulamayı mümkün kılmakta yattığıdır.

¹⁰¹ Jones, *a.g.m.*, s. 179.

¹⁰² Cotran, *a.g.m.*, s. 499.

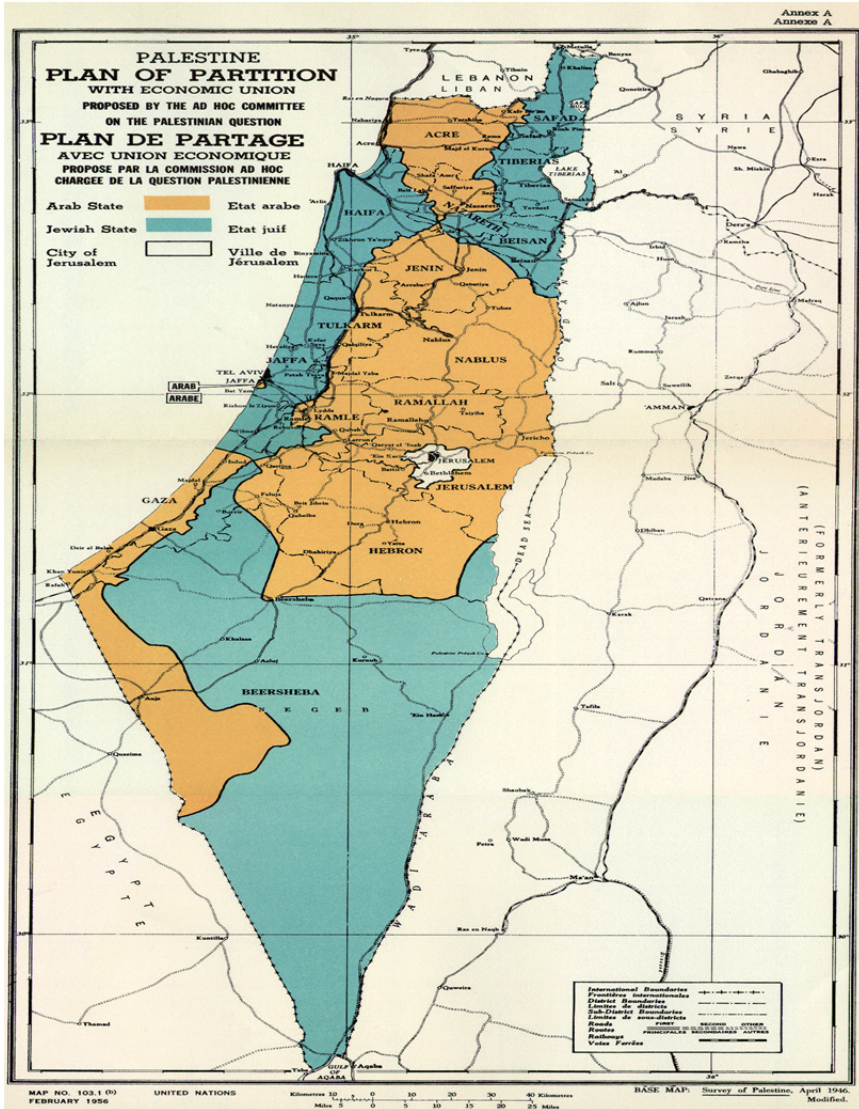
KAYNAKÇA

- Abdelrazek, Adnan. "A UN Perspective on the Status of Jerusalem" *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics & Culture*, Vol. 17, Issue 1-2, 2011, ss. 160-171.
- Albasoos, Hani. "Sovereignty over Jerusalem", *Journal of Conflictology*, Vol: 4, Issue 2, 2013, ss. 23-31.
- Aras, Bülent. "Turkish Foreign Policy and Jerusalem: Toward a Societal Construction of Foreign Policy", *Arab Studies Quarterly*, Vol: 22, No: 4, Fall 2000, ss. 31-58.
- Areikat, Maen Rashid. "The Status of Jerusalem under International Law", International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, ss. 1-15. <http://www.qatarconferences.org/jerusalem/doc1/doc34.pdf> (Erişim Tarihi: 24.12.2013)
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Güntümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 4. Baskı, Bursa: Mkm Yayıncılık, 2008.
- Arım, Reşat. "Türkiye ve Kudüs Sorunu", *Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik*, Der. Meliha Benli Altunışık, İstanbul: Boyut Kitapları, 1999, ss. 149-178.
- Ataöv, Türkkaya. "Kudüs ve Devletler Hukuku", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, ss. 29-54.
- Ataöv, Türkkaya. "The Question of Jerusalem in the Post-Cold War Era", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: XXI, 1982-1991, ss. 153-164.
- Aziz, Davinia Filza Abdul. "The Utility of an International Legal Approach to the Jerusalem Question: Camera Obscura or Camera Lucida?", *Singapore Journal of International & Comparative Law*, Vol: 7, Issue 2, 2003, ss. 511-544.
- Bakkalbaşıoğlu, Esra. "Ayrımcılık İçin Yeni Yöntemler: Kudüs'te Yerel ve Merkezi İdarenin İşbirliği", *Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Aralık 2010, ss. 256-267.
- Balpınar, Zafer. *İsrail: Güvenlik Politikasında Süreklilik ve Değişim (1948-2008)*, İstanbul: Açılım Kitap, 2012.
- Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel, http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2014).
- Beşli, Süleyman. "Kudüs'ün Statüsü Sorunu", *Filistin Çıkmazdan Çözümüne*, Haz. M. İbrahim Turhan, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, ss. 277-308.
- BM Genel Kurul Kararları. <http://www.un.org/documents/resga.htm>
- BM Güvenlik Konseyi Kararları. <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/index.shtml>
- Cassese, Antonio. "Legal Considerations on the International Status of Jerusalem", *Palestine Yearbook of International Law*, Vol: 3, 1986, ss. 13-39.
- Cattan, Henry. "The Status of Jerusalem under International Law and United Nations Resolutions", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 10, No: 3, Spring 1981, ss. 3-15.
- Cattan, Henry. *The Palestion Question*, London, New York: Croom Helm, 1988.
- Cotran, Eugene. "The Jerusalem Question in International Law: The Way to a Solution", *Islamic Studies*, Vol: 40, No: 3-4, Autumn-Winter 2001, ss. 487-500.

- Dalay, Çiğdem. "Tarık Ali: Kudüs tekrar kozmopolit bir kent haline gelmeli..." (Söyleşi), *Virgül*, Sayı: 37, Ocak 2001, ss. 31-33.
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Küresel Konumu*, 26. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008.
- Emmett, Chad F. "The Status Quo Solution for Jerusalem", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 26, No: 2, Winter 1997, ss. 16-28.
- Gilbert, Martin. *Jerusalem in the Twentieth Century*, London: Chatto & Windus, 1996.
- Gönlübol, Mehmet. *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma: Milletlerarası Siyasi Teşekküllerin Tarihi Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1964.
- Hassouna, Hussein A. "Jerusalem and the Implementaion of International Humanitarian Law", International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, ss. 1-12.
<http://www.qatarconferences.org/jerusalem/docs/doc3.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2014)
- Hirst, David. "Rush to Annexation: Israel in Jerusalem", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 3, No: 4, Summer 1974, ss. 3-31.
- Imseis, Ardi. "Facts on the Ground: An Examination of Israeli Municipal Policy in East Jerusalem", *American University International Law Review*, Vol: 15, No: 5, 2000, ss. 1039-1069.
"Israel pushes forward with 1,200 homes in East Jerusalem settlements",
<http://www.theguardian.com/world/2012/nov/06/israel-12000-homes-jerusalem-settlements> (Erişim Tarihi: 07.01.2014)
- İslam Konferansı Teşkilatı, *Kudüs (Tarihî Belge)*, Tercüme: Acar Tanlak, Ankara: İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, 1988.
- Jones, S. Shepard. "Status of Jerusalem: Some National and International Aspects", *Law and Contemporary Problems*, Vol: 33, No: 1, Winter 1968, ss. 169-182.
- Karaman, M. Lutfullah. *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1991.
- Khalidi, Rashid. "The Future of Arab Jerusalem", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol: 19, No: 2, 1992, ss. 133-143.
- Khalidi, Rashid. "The Centrality of Jerusalem to an End of Conflict Agreement", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 30, No: 3, Spring 2001, ss. 82-87.
- Köchler, Hans. "The Evolution of the Palestine Problem and the Status of Jerusalem: Force of Law or Law of Force?", International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, ss. 1-23.
<http://www.qatarconferences.org/jerusalem/doc1/doc5.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2013)
- Lee, Mordecai. "Governing the Holy Land: Public Administration in Ottoman Palestine, 1516-1918", *Digest of Middle East Studies*, Vol: 9, Issue 1, Summer 2000, ss. 1-25.
- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004. <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2014).

- Mattar, Ibrahim. "From Palestinian to Israeli: Jerusalem 1948-1982", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 12, No: 4, Summer 1983, ss. 57-63.
- McCarthy, Rory. "Binyamin Netanyahu tells US: We won't stop east Jerusalem settlement building", <http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/22/binyamin-netanyahu-jerusalem-settlements-building> (Erişim Tarihi: 02.01.2014)
- McGreal, Chris. "Israel plans new settlement of 2,600 that will isolate Arab East Jerusalem", <http://www.theguardian.com/world/2011/oct/16/israel-settlement-isolate-arab-jerusalem> (Erişim Tarihi: 07.01.2014)
- "Netanyahu: Jerusalem is not settlement but our capital", <http://edition.cnn.com/2010/POLITICS/03/22/us.israel/index.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2014)
- Odeh, Adnan Abu. "Two Capitals in an Undivided Jerusalem", *Foreign Affairs*, Vol: 71, No: 2, Spring 1992, ss. 183-188.
- Quigley, John. "The Legal Status of Jerusalem Under International Law", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: 24, 1994, ss. 11-23.
- Said, Edward W. "Projecting Jerusalem", *Journal of Palestine Studies*, Vol: 25, No: 1, Autumn 1995, ss. 5-14.
- The Central Bureau of Statistics (Israel), http://www1.cbs.gov.il/reader/?M1val=cw_usr_view_SHTML&ID=705 (Erişim Tarihi: 15.01.2014)
- Thomashaussen, André. "The Legal Status of Jerusalem As A Key to Middle Eastern Conflict Resolution", International Conference on Jerusalem, Organized by the League of Arab States, Qatar-Doha, 2-3 February 2011, ss. 1-9. <http://www.qatarconferences.org/jerusalem/doc1/doc20.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2014)
- Wenger, Martha. "Jerusalem", *Middle East Report*, No. 182, Jerusalem and the Peace Agenda, May - June 1993, ss. 9-12.
- Whitbeck, John V. "The Road to Peace Starts in Jerusalem: The Condominium Solution", *Middle East Policy*, Vol: VII, No: 2, February 2000, ss. 130-139.
- Žižek, Slavoj. *Ödünç Alınan Irak Çaydanlığı*, Çev: Mehmet Öznur, Sibel Erduman, İstanbul: Encore Yayınları, 2004.
- "1,500 Units to Be Added in Settlement, Israel Says", http://www.nytimes.com/2013/10/31/world/middleeast/israel-approves-1500-new-apartments-in-east-jerusalem.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 07.01.2014)

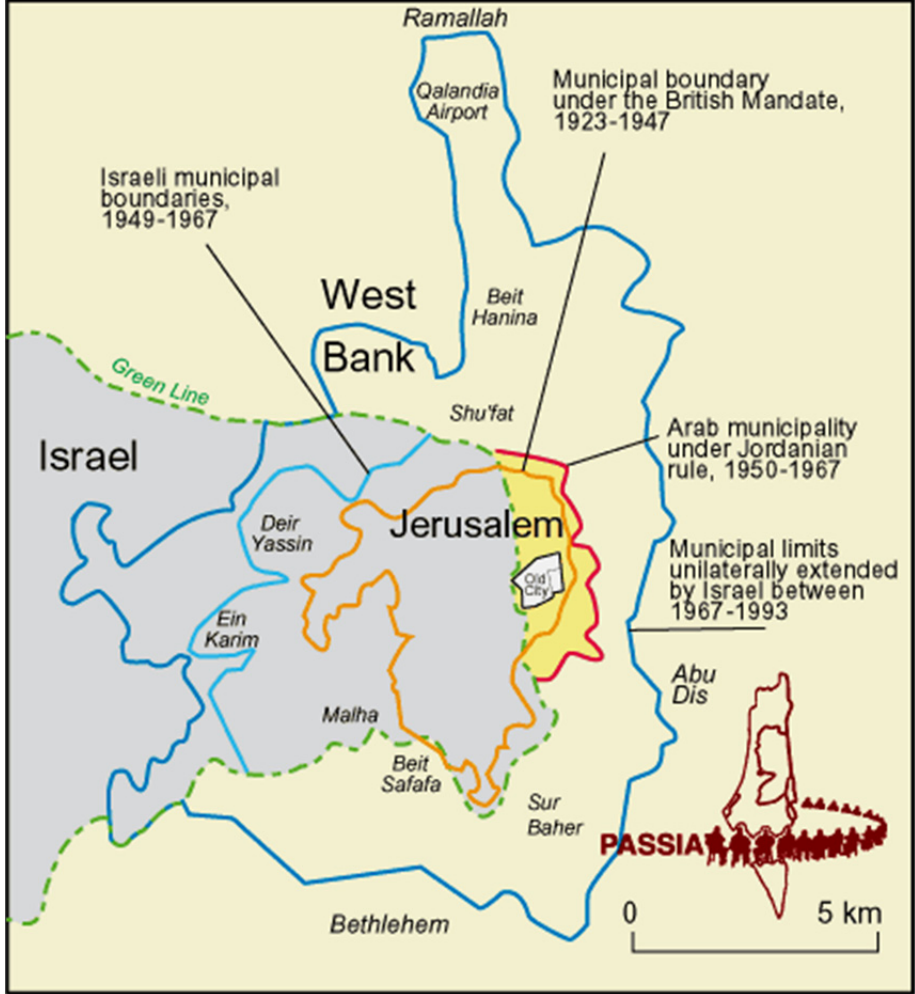
Ek 1: BM Genel Kurulu'nun 181 (II) Sayılı Taksim Kararı

Kaynak: PALESTINE PLAN OF PARTITION WITH ECONOMIC UNION proposed by the Ad Hoc Committee on the Palestinian Question [Annex A to resolution 181 (II) of the General Assembly dated 29 November 1947]

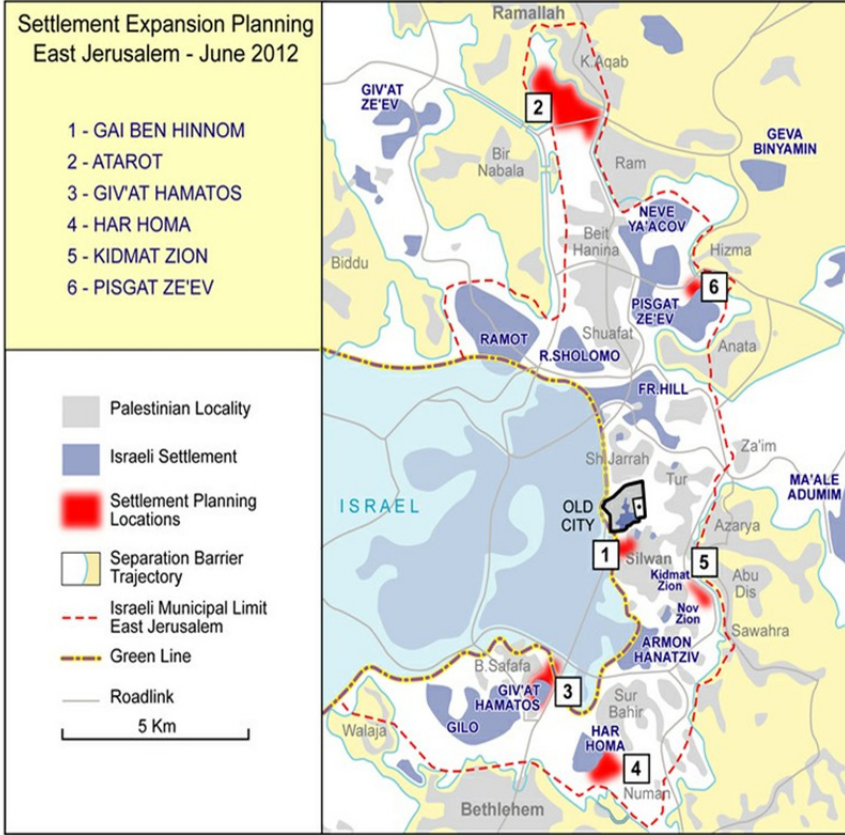
<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/164333b501ca09e785256cc5005470c3?OpenDocument> (17.01.2014)

Ek 2: Kudüs Belediye Sınırları 1947-2000

Kaynak: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs,
http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/images/jer_maps/Jlem1947-2000.html
(17.01.2014)

Ek 3: Doğu Kudüs'te Yerleşim Yerleri Genişleme Planlaması - 2012

Kaynak: The Foundation for Middle East Peace (FMEP), <http://fmep.org/reports/archive/vol-22/no.-3/map-settlement-expansion-planning-east-jerusalem-june-2012> (17.01.2014)